

DOI: 10.32347/2076-815x.2023.84.51-63

УДК 911.37 (477.87)

к.т.н., доцент **Голик Й.М.**,

g.jolana@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5135-0711,

Багрій Н.Ю., bagrij.n@ukr.net, ORCID: 0000-0003-4477-8239,**Вантюх Д.Е.**, dianavantyukh@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6096-7016

Ужгородський національний університет

ВПЛИВ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Викладено історичні етапи становлення системи розселення Закарпаття та її взаємозв'язок із зайнятістю населення. Проаналізовано зміни системи розселення та народно-господарського комплексу Закарпаття в повоєнний період після Другої світової війни. Висвітлений вплив міграційних процесів. Наведені перспективи розселення регіону на сучасному етапі.

Ключові слова: зайнятість населення; система розселення; демографічний розвиток; народжуваність; чисельність населення.

Актуальність теми і постановка проблеми. Розселення, тобто розміщення населення в адміністративно-територіальних одиницях, є результатом впливу складного комплексу географічних, економічних, соціальних і демографічних факторів в конкретних соціально-історичних умовах. Сукупність цих факторів впливає на соціально-економічний розвиток суспільства та зумовлює особливості його розселення [3,7]. Теоретично, ці питання завжди пов'язані із певним спрощенням цього явища. Тим не менше, особливості розселення в залежності від розташування виробництва можуть бути представлені у вигляді сукупності соціально-економічних і демографічних процесів, які відбувались у два етапи: індустріалізація країни та розвиток науково-технічного прогресу [5].

Об'єктом дослідження є система розселення Закарпаття, зайнятість населення регіону.

Предмет дослідження. Навантаження і стабілізація системи розселення Закарпаття в післявоєнний період. Демографічний розвиток. Зміна форм системи розселення регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загалом дослідженням систем розселення на регіональному рівні та факторів, які на них впливають, займалися А. Доценко, М. Дністряньський, М. Паламарчук, Г. Заваріка, Л.

Заставецька та ін. Основні історичні аспекти, пов'язані з розселенням у Закарпатті, широко висвітлені у роботах Є.А. Балагурі, Т. Літераті Водночас, вплив різноманітних чинників на формування системи розселення регіону Закарпатської області вивчали Н.В. Ломпарт, М. Качайло, Н. Влах, О.В. Склярська.

Мета статті полягає у виявленні особливостей розселення на Закарпатті у взаємозв'язку з зайнятістю населення у період після Другої світової війни та його перспектив на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Населення є об'єктом і суб'єктом розвитку економіки, тому його розміщення суттєво залежить від економічного чинника, перш за все – від рівня розвитку та розташування виробництва. У свою чергу, від кількісних і якісних характеристик населення залежать демографічні процеси в суспільстві, які мають великий вплив на параметри трудового потенціалу та соціальні якості людей [2]. Демографічний розвиток Закарпаття з давніх часів здійснювався у відповідності із закономірностями і тенденціями, які склалися в області [1, 3, 10]. Характерною особливістю цих процесів є певне наростання чисельності населення у період 1980-2000 років, що є результатом періоду його тривалого розвитку. Водночас, на початку 21 ст. простежується певний спад, що пов'язано з активацією міграційних процесів та спадом народжуваності (табл.1) [4].

Таблиця 1.

Динаміка чисельності населення в Закарпатті

Роки / тис. осіб										
1979	1981	1986	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021	2022
1154	1173	1203	1253	1255	1255	1245	1251	1259	1244	1244

Відомо, що Закарпаття відноситься до щільно населених областей [3, 10]. Територія області складає 12,8 тис км², середня щільність населення у 1986 році становила 94,0 осіб/км², у 2021 році – зросла до 99,1 осіб/км². Загалом на сучасному етапі щільність населення області має широкі коливання і знаходиться в межах 38,3 – 122,8 особи/км². Середній показник щільності суттєво залежить від чисельності населення обласних центрів і міст обласного значення, де значно вищий рівень зайнятості, порівняно із сільською місцевістю. Так, наприклад, у 1986 р. населення найбільших обласних центрів Закарпаття Ужгорода і Мукачева складало 16,1 % населення області, водночас, у 2021 році 16,0 % населення складали вже мешканці трьох міст: Ужгорода, Мукачева, і Хуста. Це може свідчити про поступові позитивні зрушення щодо зайнятості і в сільській місцевості [9].

Загалом, дослідження співвідношення між сільським і міським населенням є важливим елементом аналізу демографічних чинників формування і трансформації розселення [2]. Сільська поселенська мережа Закарпаття доволі потужна й динамічна, вона є основою у структурі розселення Закарпатської області, характеризуючись позитивними тенденціями розвитку [4, 8]. Розміщення міського населення на Закарпатті не можна назвати «централізацією міського населення у містах», тут простежується тенденція рівномірного розвитку як міських, так і сільських поселень [4]. Водночас, подальший розвиток сільської місцевості сприятиме зміцненню низової ланки адміністративно-територіального устрою [10]

Закарпатська область на сьогоднішній день залишається регіоном із найменшим рівнем урбанізації в Україні. Рівень урбанізації в області зростав до 1989 р. (40,7 %), а потім спостерігалось його зменшення до 37,1 % в 2016 р., головним чином внаслідок переведення поселень категорії селищ міського типу у сільські [9]. Оскільки на момент написання статті знову було скасовано цей термін, показник рівню урбанізації теж зміниться.

Як відомо, розселення людей значною мірою залежить від умов топографічної зональності [5-7]. Природно-географічне середовище є постійно діючим і, зазвичай, вирішальним чинником системи розселення, адже і переважний тип зайнятості також багато в чому залежить від цього. Розміщення на території Закарпатської області двох тектонічних структур зумовило її поділ на гірську й рівнинну частини. Близько 80 % площі області займають Карпатські гори, а 20 % – Закарпатська низовина. Незважаючи на високу густоту населення на рівнині, її територіальні ресурси для розселення ще не вичерпані. Водночас, свої резерви щодо заселення має і гірська зона, хоча в умовах складного рельєфу витрати на будівництво тут різко збільшуються [9].

Загалом, система розселення є кращою у міжгірських долинах та улоговинах. На Закарпатській низовині поселення здебільшого компактні, а на пологих схилах гір – розсіяні з лінійною забудовою [6]. На 1000 км² гірської зони Закарпаття припадає приблизно 37 поселень, що в 12 разів менше, у порівнянні з низинними територіями. Тому щільність населення в гірських районах значно нижча, а в низинних і передгірських – вища. І якщо в гірській зоні середня щільність населення становить 62 особи на 1 км², то в рівнинній сягає 208 особи на 1 км², тобто втричі більше [7]. В значній мірі це пов'язано зі складними природними умовами гірських районів з одного боку, та розвитком промислових підприємств на базі місцевих ресурсів у передгірських і низинних поселеннях [3].

Загалом, виділяють сприятливі та несприятливі природно-географічні чинники системи розселення Закарпатської області. До сприятливих відносять

помірний клімат; високий рівень забезпеченості водними ресурсами; лісові і природні рекреаційні ресурси. До несприятливих – гірський рельєф, сейсмічну активність, невисоку родючість ґрунтів, низьку забезпеченість земельними ресурсами, значну кількість несприятливих фізико-географічних процесів і явищ (зливи, зсуви, селі, ерозійні процеси, грози, лавини) тощо [6]. Водночас, гірська зона, незважаючи на складні природні умови, має потенціал для розселення за умови зміцнення економічної бази [7]. Окрім того, в наш час набирає обертів заробіток в онлайн-формі, тому гірські райони, а особливо ті, де розвинена туристична інфраструктура (наприклад лижні бази) зможуть стати домівкою для сотень осіб, які втратили житло в інших областях. На Закарпатті працює від 30 до 45 тис. спеціалістів ІТ-сфери. Це люди, які серед інших забезпечують роботу економіки і можуть працювати віддалено, в тому числі – і в гірських районах.

Впливають на систему розселення також демографічні процеси, такі як народжуваність і природний приріст, які залежать не тільки від особливостей вікової і статеві структури населення, але і його зайнятості [2, 5]. В Закарпатті після Другої світової війни спостерігався так званий «компенсаційний» період, який був доволі некоректним. Адже збільшення природного приросту у зв'язку із підвищенням рівня народжуваності і зменшенням смертності спостерігалось до 1960 року, а далі поступово картина почала змінюватися, тобто темпи природного приросту населення почали зменшуватися. В 1982 і 1983 рр. спостерігалось деяке підвищення народжуваності, але це явище було тимчасове. Проте вже в наступні роки народжуваність знову почала спадати, за рахунок чого чисельність населення на Закарпатті з 1989 до 2012р. скоротилася (з 1252 до 1250 тис. люд.) на -0,13% [4].

Зниження народжуваності, починаючи з другої половини ХХ ст., значною мірою було обумовлене підвищенням громадської активності жінок, зростанням їх культурного рівня і зайнятості. Якщо в 1970 році 78,9% жінок працездатного віку було зайнято в громадському виробництві, то у 1979 р. цей показник сягнув 88,6%. В подальші роки показники зайнятості жінок продовжували зростати, що пов'язано з посиленням ролі гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства.

Досліджено, що в середині ХХ ст. народжуваність в значній мірі залежала ще і від належності батьків до відповідних соціальних груп населення. Наприклад, у 1975 році в Закарпатті 53,9% дітей народилися у жінок-службовців, 43,5% – у робітниць, з яких тільки 29,0% становили робітниці сільського господарства.

Як відомо, зміни в структурі населення впливають на склад і відтворення трудових ресурсів, які формуються із чоловіків віком 16-62 років, жінок – 16-60

років, а також осіб із інших вікових груп, зайнятих у народному господарстві. Оскільки із середини ХХ ст. спостерігався низький приріст числа жінок фертильного віку, це стало передумовою невисокого природного приросту, а також спровокувало низькі темпи приросту загальної чисельності населення області. Окрім того, сформувалася несприятлива вікова структура населення, у якій переважали люди похилого віку. Близькість кордонів і посилення міграційних процесів працездатних осіб викликали не тільки зниження питомої ваги працездатного населення, але і зменшення його абсолютної чисельності. Водночас, відтворення населення області характеризувалося поступовим зниженням питомої ваги дітей і підлітків та збільшенням частки осіб пенсійного віку. На сучасному етапі в області є тенденція до дисбалансу з переважанням осіб пенсійного віку та осіб жіночої статі, що зумовлює потребу зростання питомої ваги чоловіків в складі трудових ресурсів. Демографічна політика після війни має враховувати особливості населення регіону.

Міграція населення є одним із суттєвих компонентів демографічного процесу, який тісно пов'язана із військовим станом в державі, розвитком продуктивних сил та евакуацією підприємств із зони воєнних дій, відтворенням робочої сили, особливо її розподілом і перерозподілом, розселенням населення, урбанізацією регіону, соціальною мобільністю, вимушеним і природним рухом населення, його структурою і рухливістю. На даний час в Закарпатті спостерігаються всі види міграції населення. Сучасні та вже раніше сформовані існуючі міграційні проблеми можна об'єднати в наступні чотири основні групи:

1) перша група проблем міграції відноситься до підсистеми містобудівної системи «населення». Вони виникають в процесі вирішення протиріч між територіальними та віково-статевими рівнями створення і відтворення оптимальної чисельності населення;

2) друга група пов'язана із підсистемою «діяльність» чи, в іншому випадку, освіта, яка має безпосереднє відношення до формування основної властивості людини – працювати. Міграційні проблеми в цій підсистемі обумовлені територіальним перерозподілом робочої сили. Проблеми міграції, які виникають у зв'язку із необхідністю підвищення рівня освіти, співпадають із вимогами всебічного і гармонійного розвитку особистості;

3) третя група також відноситься до підсистеми містобудівної системи «діяльність». Вона пов'язана із вимогами ринку, територіально-галузевою пропорційністю розподілу кадрів, зацікавленістю працювати в тих місцях де спостерігаються проблеми в балансі працевлаштування;

4) четверта група – це власні міграційні проблеми; проблеми, які зумовлені форсмажорними ситуаціями (до яких можна віднести, наприклад,

підрив дамби на Каховському водосховищі) та проблеми, які потребують теоретичного та праксеологічного дослідження;

Сутність міграції полягає в тому, щоб при зміні місця проживання розвивати основні напрями визначеності населення, зокрема, працевлаштування, адже, як відомо, людина мігрує за працею [9].

Зовнішня міграція населення Закарпаття відображає його місце в територіальному розподілі праці та в народногосподарському комплексі країни, рівні урбанізації краю. На масштаби міграції, її структуру і напрями мають вплив уже сформовані трудові та інші традиції місцевого населення, його адаптивність до певних типів трудової діяльності. Безумовно, на структуру і масштаби міграції в Закарпатті суттєво вплинула свого часу Друга світова війна, а нині – це вплив воєнних дій з боку росії.

Внутрішня міграція «село – місто» значною мірою пов'язана з технічним оснащенням сільськогосподарського виробництва, вивільненням працездатних осіб та переселенням їх у міста. Загалом, Закарпатський регіон у повоєнний період характеризувався доволі невисоким рівнем прибуття і вибуття населення у містах і селах. Територіальне сальдо міграції в Закарпатській області за міжпереписний період 1959–1970 рр. вказує на мінімальну величину механічного приросту міського населення – до 100 тис. осіб, у період 1991–2000 рр. – до 153 тис. осіб. З початку XXI ст. міграційні процеси міст і сіл Закарпаття радикально змінилися, що пов'язано з соціально-економічними відносинами в державі та близькістю до кордону з Європейським Союзом.

Механічний приріст міського населення суттєво залежить від об'ємів капіталовкладень та інвестицій в народне господарство. Зокрема, зростання механічного приросту міського населення за рахунок сільських мешканців у 1949–1970 рр. було результатом здійснення індустріалізації в Закарпатті, коли в обласних центрах активно зводили нові заводи і фабрики. Вже в 1959–1969 рр. спостерігалось певне сповільнення його темпу.

Водночас, подібна міграція «село-місто» призвела до скорочення сільського населення. Окрім того, у 1959-1979 рр. певну частку у міграційних процесів області становили також незворотні виїзди населення із сіл Закарпаття, пов'язані з безробіттям [8]. Внаслідок цього, в 70-ті роки XX ст. міграційні процеси відіграли основну роль у зниженні темпів приросту населення Закарпаття. Саме тоді спостерігалось від'ємне сальдо міграції із зниженням чисельності населення на 200 осіб природного приросту. В той же період з'явилася характерна для Закарпаття форма міграції, – це «відхідництво», або ж маятникова (сезонна) міграція – неорганізовані сезонні виїзди населення строком на 3-6 місяців на сільськогосподарські роботи, як

всередині країни, так і за її межі. «Відхідництво» і на сучасному етапі широко притаманне густонаселеним гірським районам Закарпаття [3].

Для вивчення причин міграційних процесів завжди враховувалася сукупність соціально-економічних, етнічних, традиційних та інших відносин, адаптивні характеристики населення, його трудові і виробничі традиції. При розгляді різних форм міграції, варто також враховувати рівень землезабезпеченості. Модель «землезабезпеченість – населення» спрощує діалектику руху розвитку населення і виключає багато негативних факторів, які зумовлюють посилення міграції в мирний час.

Що стосується сезонної міграції, вона не регулюється, носить стихійний характер, хоча в Закарпатті вона має глибокі традиції. Інтенсивність сезонної міграції дуже розвинута в таких районах Закарпаття, як Іршавському, Міжгірському, Рахівському, Тячівському, Хустському районах (за старим адміністративно-територіальним поділом) [9].

Вивчення проблеми і аналіз інтенсивності міграційних процесів Закарпаття дозволив виділити наступні найбільші міграційні осередки (серед яких, доречі, переважають гірські): Чумалівський, Зарічанський, Березівський, Синевирський, Середньоводянський. В цих осередках нараховується близько 3,92 тис. мігрантів. В умовах планової економіки одним з основних завдань було регулювання міграційних процесів. Для цього створювалися нові робочі місця, однак у багатьох випадках будівництво виробничих підприємств великих потужностей у гірських районах себе не виправдовувало. На сучасному етапі розвитку міграційних процесів (доковідний і довоєнний період) в області розширилися широта і географічний спектр міграції, яка становить вже понад 20 тис. осіб-мігрантів [9].

Отже, на Закарпатті склалися певні історичні традиції участі населення в міграції як фактору, який впливає на систему розселення, причому на кожному етапі розвитку суспільства вона була викликана різними причинами і мотивами. Сучасні міграційні процеси не є винятком.

Формування системи розселення Закарпаття в сучасних умовах тісно пов'язане також із вирішенням народногосподарських завдань комплексного розвитку області. Питання розвитку і формування системи розселення, розвиток окремих поселень мають особливо важливе значення в сучасних умовах. Вивчення цього питання дасть змогу побудувати сценарій формування системи розселення і виявити його пріоритети на сучасному етапі у післявоєнний період.

У вивченні розселення в Закарпатті другої половини ХХ століття можна виділити декілька етапів:

1) 50-і роки і перша половина 60-х рр. – вивчалися проблеми повної зайнятості населення; поселення при цьому розглядалися як незалежні одне від одного утворення;

2) друга половина 60-х і початок 70-х років – вивчалися проблеми розвитку міських і сільських поселень;

3) середина 70-х і 90-х рр. – період стагнації, але разом із тим вивчалися проблеми розвитку системи розселення в нових економічних відносинах. Зокрема, у 80-х роках ХХ ст. було започатковано новий етап у містобудівному проектуванні – проектування систем поселень. Центральним був «Проект районного планування групи адміністративних районів». Головне його завдання полягало у визначенні шляхів розвитку Львівської агломерації. Основною метою даного документу було виявлення масштабів розвитку центру системи розселення міста Львова, визначення орієнтовного числа напрямів територіального розвитку міст, селищ міського типу, сільських поселень.

4) 2000 - 2022 рр. – формування і розробка генеральних планів поселень, розробка проектів районного планування, де визначалися можливості, мета і завдання різних поселень. Цей період характеризується створенням проектів районного планування згідно з новою політикою адміністративного поділу території держави. Проектні роботи надавали інформацію про параметри і характеристики міських і сільських поселень, а також основні напрямки і перспективи освоєння міжпоселенних територій, культурно-побутової та інженерно-технічної інфраструктури, охорони навколишнього середовища.

5) З лютого 2022 р. – вивчення проблем, пов'язаних зі зміною в системі розселення у зв'язку із війною на території України. Переосмислення і формування системи розселення і окремих поселень на території Закарпаття. Адаптація вимушено переміщених підприємств, їх формування і проблеми.

Кожне поселення в системі розселення є місцем життєдіяльності певної кількості і складу осіб певної зайнятості. Тому важливе значення має не тільки кількість поселень на території, але і їх величина та людність. Розселення – це, насамперед, демографічна проблема. Структура мережі поселень залежить від чисельності населення, яке проживає на території, від його перерозподілу, який виник з часом, від причин у зв'язку із непередбачуваними обставинами [2].

До початку Другої світової війни в результаті історичних особливостей і природних умов мережа міських поселень на території області була представлена в основному малими містами і селами. В перші післявоєнні роки статус міського поселення отримав Чоп. В ті часи в системі розселення західного регіону Карпат, відповідно до адміністративного поділу, було одне крупне місто – Львів, одне велике місто – Чернівці, і одне середнє місто – Івано-Франківськ. В період від 60-70-х рр. ХХ ст. збільшувався ріст обласних

центрів, внаслідок чого Ужгород потрапив у групу середніх міст системи розселення. Пізніше до даної групи увійшло і місто Мукачево.

Період 70-80рр. характеризувався створенням значної кількості робочих місць у містах. Причому приріст місць прикладання праці в той період значно випереджав приріст трудових ресурсів. Це призвело до посилення впливу міст на навколишнє середовище, інтенсивного розвитку трудових зв'язків між різними поселеннями, зростанням маятникової міграції, що сприяло формуванню урбанізованих зон та локальних систем розселення [3].

В період 1979 – 1986 рр. спостерігалася стабільність приросту населення в містах з чисельністю населення 50 тис. осіб і більше (табл. 2).

Таблиця 2.

Динаміка чисельності населення Закарпаття (1959-1986 рр.)

Місто	Роки / кількість осіб			
	1959	1970	1979	1986
Ужгород	47000	65000	91000	108000
Мукачево	46000	57000	72000	86000

Окрім того, в період з 1959–1985 рр. в області спостерігалася розширення мережі міських поселень (табл. 3). В той же час були створені передумови для укріплення і розвитку малих і середніх міст, адже підприємства, які здавалися в експлуатацію, були розміщені саме там.

Таблиця 3.

Динаміка ємкості міського населення Закарпаття (1959-1986 рр.)

Показник	Роки				
	1959	1970	1979	1981	1986
Ємкість міського населення, %	29	30	38	38	41

На сучасному етапі удосконалення територіальної організації розселення в Закарпатській області передбачає дві складові: а) вдосконалення сільських поселень, що включає в себе фінансову підтримку, збереження та розвиток малих сільських поселень, покращення життєвого рівня сільського населення, розвиток інфраструктури; б) удосконалення міських поселень: зміна статусу селищ міського типу на категорію міст; зміцнення економічної бази малих міст; розвиток найбільших міст, таких як Ужгород, Мукачево та Хуст [10].

Наразі в області перебуває близько 380 тис. внутрішньо переміщених осіб, тому ключовим напрямком є реконструкція середньо- та довгострокового житла, попит на яке дедалі зростатиме. На території закарпатських ОТГ вже виділено близько 500 ділянок для розміщення блокових міні-будинків, у яких

проживатимуть вимушені переселенці, а в найбільшому обласному центрі Ужгорода триває будівництво житлових комплексів на 23 тисячі квартир різної квадратури.

Таким чином, у Закарпатській області відбуваються глибокі соціальні перетворення, що характеризуються трансформацією соціальної інфраструктури поселень, істотними змінами зайнятості населення, виникненням регіональних ринків праці, змінами соціальних потреб, посиленням соціальних загроз і викликів, зниженням рівня та якості життя населення. Безробіття в свою чергу спричиняє трудову міграцію мешканців Закарпатської області [8, 9].

Висновки та пропозиції. На сучасному етапі удосконаленню системи розселення в Закарпатті будуть сприяти розвиток соціальної, інженерної та транспортної інфраструктури поселень, формування і розширення точок прикладання праці, створення умов для розвитку функціональних та комфортних структур в поселеннях, сприяння підвищенню рівня урбанізації в системі розселення. В час після війни мають пройти якісно нові зміни в розміщенні виробничих підприємств і розселення. Ці зміни мають сприяти інтенсифікації і адаптації виробництва в регіоні, прискоренню соціально-економічного розвитку в умовах, які склалися. Актуальними є питання регулювання розселення та управління зростанням поселень, які мають здійснюватися в межах системи розселення. Особливо це відноситься до локальних його систем.

В даний час простежуються зміни в локальних системах розселення регіону у зв'язку з війною. У післявоєнний період розвиток систем розселення має підпорядковуватися принципу удосконалення і зрівноваження мережі поселень та формуванню єдиної зрівноваженої системи розселення Закарпаття. При цьому загальною метою для системи розселення Закарпаття є взаємопов'язаний, узгоджений і комплексний розвиток усіх міських і сільських поселень. Раціональна територіальна організація об'єктів виробництва, соціальної, інженерної та транспортної інфраструктури дасть можливість упорядкувати локальні системи, які є антропогенно і техногенно переважаними внаслідок стихійного переміщення людей, спричиненого війною.

Наукове переосмислення проблем формування системи розселення розкриває складну природу сприйняття людиною часу, яким вона володіє. На це сприйняття впливає великий комплекс факторів, тому будь-яке теоретичне посилення і дослідження соціальної інфраструктури тільки наближено розкриває справжні механізми соціальних явищ.

Список літератури

1. Балагурі Є.А. та інші. Історія Ужгорода. Ужгород: «Карпати», 1993. 220с.
2. Білоконь Ю.М. Проблеми містобудівного розвитку територій: навч. посібник. К.: Укрархбудінформ, 2001. 150 с.
3. Голик Й.М. Містобудівний розвиток Ужгорода в системі регіонального розселення: Автореф. дис... канд. техн. наук.: 05.23.20 / Й. М. Голик; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. - К., 2004. - 19 с. - укр. <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000239701>
4. Голик Й.М., Несух М.М. Особливості розвитку системи розселення на Закарпатті. Містобудування та територіальне планування. 2016. Вип. 60. С. 87-91. http://nbuv.gov.ua/UJRN/МТР_2016_60_12
5. Демин М.М. Управление развитием градостроительных систем. – К.; «Будівельник» 1991. 181 с.
6. Качайло М., Влах М. Чинники і напрямки трансформації системи розселення регіону у сучасних умовах (на прикладі Закарпатської області). *Економічна та соціальна географія. Наукові записки*. 2017. № 2. С. 40-45.
7. Качайло М. Особливості впливу природно-географічних чинників на формування системи розселення Закарпатської області. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ II. Економічна і соціальна географія*. 2017. Т. 9 (358). С.47-52.
8. Ломпарт Н.В. Територіальна організація розселення Закарпатської області та тенденції її трансформації. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Географія. Землеустрій. Природокористування*. Ужгород: Говерла, 2013. Вип. 2. С. 73–79. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/1254>
9. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf>
10. Склярська О.І. Сільське розселення як чинник адміністративно-територіальних змін (на прикладі Закарпатської і Чернівецької областей). *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2022. Вип. 38. С. 20-28. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2022-38-02>

PhD, associate professor **Jolana Holyk**,
Senior lecturer **Nataliia Bagrij**,
PhD student **Diana Vantyukh**,
Uzhhorod National University

INFLUENCE OF POPULATION EMPLOYMENT ON THE STABILIZATION OF THE SETTLEMENT SYSTEM OF TRANSCARPATIA IN THE POST-WAR PERIOD AND CURRENT PERSPECTIVES

Displacement is the result of the influence of a complex set of factors, among which the leading place is occupied by the employment characteristics of the population region. The purpose of the article is to reveal the features of resettlement in Transcarpathian region in the post-war period after the Second World War and its prospects at the present stage. The population is an object and subject of economic progress and its location depends significantly on the level of development and location of production. In general, Transcarpathia is a densely populated region.

Density fluctuations are within 38.3–122.8 people/ km². The settlement of people largely depends on the conditions of topographic zoning. A high population density is observed on the plain. The population density in mountainous areas is much lower. To a large extent, this is due to the special natural conditions of mountainous regions on the one hand and the development of industrial enterprises based on local resources in lowland settlements on the other. The mountain zone has the potential for resettlement, provided the economic base is strengthened and the remote employment of the population is organized. In Transcarpathia, after the Second World War, an increase in natural growth was observed in connection with an increase in the birth rate and a decrease in mortality. However, starting in the second half of the 20th century. The decline in the birth rate was due to the increased level of employment among women. The closeness of the borders and the strengthening of the migration processes of able-bodied people caused a decrease in the specific weight of the able-bodied population and a decrease in its absolute number. At the same time, the reproduction of the region's population was characterized by a gradual decrease in the specific weight of children and adolescents. The period of the 1970s–1980s was characterized by the creation of a significant number of places of employment in cities. In that period, the growth of places of employment significantly outstripped the growth of labour resources. This led to the development of labour relations between settlements and the growth of pendulum migration, which contributed to the formation of urbanized zones and local settlement systems. Further improvement of the resettlement system in Transcarpathia will contribute to the development of the social, engineering and transport infrastructure of settlements; formation and expansion of labour application points, creation of conditions for development, promotion of increasing the level of urbanization in the settlement system. In the post-war period, stabilization of the resettlement system should be subject to the principle of improving existing settlements. Rational territorial organization of production facilities will make it possible to organize settlements overloaded by natural displacement of people.

Key words: employment people; settlement system; demographic development; birth rate; population size.

REFERENCES

1. Balahuri YE.A. ta inshi. Istoriiia Uzhhoroda. Uzhhorod: «Karpaty», 1993. 220s. {in Ukrainian}
2. Bilokon YU.M. Problemy mistobudivnoho rozvytku terytorii: navch. posibnyk. K.: Ukrarkhbudinform, 2001. 150 s. {in Ukrainian}
3. Holyk Y.M. Mistobudivnyi rozvytok Uzhhoroda v systemi rehionalnoho rozselennia: Avtoref. dys... kand. tekhn. nauk.: 05.23.20 / Y. M. Holyk; Kyiv. nats.

un-t bud-va i arkhит. - К., 2004. - 19 с. - ukp. <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000239701> {in Ukrainian}

4. Holyk Y.M., Nesukh M.M. Osoblyvosti rozvytku systemy rozselennia na Zakarpatti. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. 2016. Vyp. 60. S. 87-91. http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2016_60_12 {in Ukrainian}

5. Demyn M.M. *Upravlenye razvytyem hradostroytelnykh system.* – К.; «Budivelnik» 1991. 181 s. {in Ukrainian}

6. Kachailo M., Vlakh M. Chynnyky i napriamky transformatsii systemy rozselennia rehionu u suchasnykh umovakh (na prykladi Zakarpatskoi oblasti). *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia. Naukovi zapysky*. 2017. № 2. S. 40-45. {in Ukrainian}

7. Kachailo M. Osoblyvosti vplyvu pryrodno-heohrafichnykh chynnykiv na formuvannia systemy rozselennia Zakarpatskoi oblasti. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. ROZDIL II. Ekonomichna i sotsialna heohrafiia*. 2017. T. 9 (358). S.47-52. {in Ukrainian}

8. Lompart N.V. Terytorialna orhanizatsiia rozselennia Zakarpatskoi oblasti ta tendentsii yii transformatsii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Serii: Heohrafiia. Zemleustrii. Pryrodokorystuvannia*. Uzhhorod: Hoverla, 2013. Vyp. 2. S. 73–79. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/1254> {in Ukrainian}

9. Rehionalna stratehiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period 2021 – 2027 rokiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> {in Ukrainian}

10. Skliarska O.I. Rural settlement as a factor of administrative and territorial changes (on the example of Zakarpattia and Chernivtsi regions). *Man and Environment. Issues of Neoecology*. 2022. (38), P. 20-28. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2022-38-02> {in Ukrainian}